

DZIAŁANIA CENTRUM SPRAWIEDLIWOŚCI NAPRAWCZEJ NA ETAPIE POSTĘPOWANIA SĄDOWEGO

DARIUSZ KUŻELEWSKI

Postępowanie sądowe (jurysdykcyjne, rozpoznawcze) rozpoczyna się od chwili skutecznego wniesienia aktu oskarżenia lub wniosku o warunkowe umorzenie postępowania karnego (art. 336 kpk.). Organem postępowania staje się sąd lub – w razie potrzeby wydania określonych decyzji procesowych – referendarz sądowy, podejrzany staje się oskarżonym *sensu stricto* (art. 71 § 2 kpk.), zaś stroną czynną oskarżyciel publiczny (co do zasady prokurator, w pewnych przypadkach również organy nieprokuratorskie, nigdy zaś Policja). Status strony może również nabyć pokrzywdzony, jeśli wejdzie w rolę oskarżyciela posiłkowego lub w postępowaniu prywatnoscargowym oskarżyciela prywatnego. Z dniem 1 lipca 2015 r. zostało usunięte z polskiego procesu karnego powództwo cywilne (adhezyjne), a co za tym idzie, dotychczasowa strona procesowa – powód cywilny. Zatem nowymi partnerami dla Centrów Sprawiedliwości Naprawczej (CSN) staje się sąd lub referendarz sądowy, jak również organy wewnątrzsądowe – prezes sądu, przewodniczący wydziału lub upoważniony sędzia.

Postępowanie sądowe jest co do zasady jawne dla stron oraz – zwłaszcza w przypadku rozprawy – dla publiczności. Z punktu widzenia działań CSN istotna może być zarówno faza wstępnej kontroli oskarżenia, faza przygotowania do rozprawy, jak i sama rozprawa główna aż do głosów stron włącznie.

Mimo zmiany statusu przez określoną osobę z podejrzanego na oskarżonego, w dalszym ciągu obowiązuje aż do uprawomocnienia się wyroku skazującego lub warunkowo umarzającego postępowania karne zasada domniemania niewinności i związane z nią następstwa, w szczególności zakaz ujawniania tożsamości oskarżonego oraz zakaz zmuszania do samooskarżania się (*nemo se ipsum accusare tenetur*). Zatem

wzorem postępowania przygotowawczego wszelkie procedury związane z udziałem oskarżonego w praktykach z zakresu sprawiedliwości naprawczej powinny być dobrowolne i zapewniać mu anonimowość.

Sekwencja czynności możliwych do realizacji przez CSN w postępowaniu sądowym jest niemal identyczna jak w postępowaniu przygotowawczym. Dodatkowym elementem, który odróżnia sytuację organizacji społecznych w obu etapach procesu karnego, jest możliwość udziału w postępowaniu przed sądem przedstawiciela społecznego.

Krok 1: Umowa o współpracy

Kwestia umów o współpracy na etapie postępowania sądowego wygląda analogicznie jak w postępowaniu przygotowawczym. Jediną różnicą jest podmiot, z którym CSN zawierałby taką umowę. Byłby nim prezes określonego sądu (co do zasady sądu rejonowego jako właściwego do orzekania w sprawach o lżejszym ciężarze gatunkowym niż sąd okręgowy, choć nie można wykluczyć również współpracy z sędziami okręgowymi) działający w imieniu tegoż sądu.

Krok 2: Przekazanie zainteresowanym osobom informacji o usługach CSN

Podobnie jak w postępowaniu przygotowawczym, należy zaakceptować możliwość i ewentualną praktykę udzielania zarówno ustnej, jak i pisemnej informacji o możliwości skorzystania z usług CSN i istocie tych usług, o ile nie będzie stało to w sprzeczności z zasadą dobrowolności i będzie to się odbywać bez nacisków czy wręcz zmuszania ze strony organów procesowych do udziału stron oraz pokrzywdzonego niebędącego stroną w odpowiednich procedurach przed CSN. Aktualne są w tym przypadku pozostałe uwagi poczynione w części dotyczącej postępowania przygotowawczego, zwłaszcza dotyczące znowelizowanych przepisów kpk. wynikających z ustawy z dnia 24 listopada 2014 r. o ochronie praw pokrzywdzonego i świadka oraz technicznych możliwości przekazu informacji (ulotki informacyjne, odpowiedni serwis informacyjny sądu na stronie internetowej). Jediną różnicą tkwi w organie procesowym stykającym się ze stronami procesowymi, którym jest sąd (na rozprawie w składzie kolegiальnym co do zasady przewodniczący składu).

Krok 3: Informowanie oskarżonego i pokrzywdzonego przez CSN o ich uprawnieniach

Podobnie jak w postępowaniu przygotowawczym, nie ma przeszkód w postępowaniu przed sądem w udzielaniu informacji prawnych i praktycznych przez inne podmioty niż organy procesowe oraz przedstawiciele procesowi stron. Co więcej, obecnie w sądach spotyka się coraz więcej informacji wizualnej typu tablice poglądowe, broszury i ulotki skierowane do uczestników postępowania karnego, jak i do całego

społeczeństwa, dlatego też każdy sposób dotarcia z rzetelną informacją do podmiotów, które jej potrzebują, może być ocenione jedynie pozytywnie. W tym aspekcie rola organizacji społecznych jest bardzo istotna, tym bardziej że posiadają one przymiot niezależności od wymiaru sprawiedliwości czy innych władz państwowych i samorządowych, budząc w ten sposób większe zaufanie społeczne.

Niewątpliwą przewagą CSN byłby w opisywanym aspekcie zakres przekazywanej informacji o uprawnieniach i obowiązkach zainteresowanych uczestników postępowania karnego. Sąd, przewodniczący składu, prezes sądu czy referendarz sądowy są zobowiązani do kierowania odpowiednich pouczeń w ograniczonym, choć wskutek ostatnich nowelizacji istotnie poszerzonym zakresie wskazanym w kpk. Szczególną uwagę poświęca się oskarżonemu, aby w sposób jak najpełniejszy zagwarantować mu prawidłowe wykonywanie prawa do obrony.

I tak prezes sądu lub referendarz sądowy niezwłocznie zarządza doręczenie odpisu aktu oskarżenia oskarżonemu, wzywając do składania wniosków dowodowych w terminie 7 dni od doręczenia mu aktu oskarżenia, a także pouczając o prawie do złożenia wniosku o zobowiązanie prokuratora do uzupełnienia materiałów postępowania przygotowawczego dołączonych do aktu oskarżenia o określone dokumenty zawarte w aktach tego postępowania, gdy ma to znaczenie dla interesu oskarżonego (art. 338 § 1 kpk.). Ponadto na podstawie art. 338 § 1a kpk. te same organy pouczają oskarżonego:

- o możliwości złożenia przez oskarżonego wniosku o wyznaczenie obrońcy z urzędu (art. 80a kpk.),
- o możliwości zabezpieczenia z urzędu na mieniu oskarżonego wykonania orzeczenia o kosztach sądowych, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że bez takiego zabezpieczenia wykonanie orzeczenia w tym zakresie będzie niemożliwe albo znacznie utrudnione (art. 291 § 3 kpk.),
- o możliwości złożenia przez oskarżonego przed doręczeniem mu zawiadomienia o terminie rozprawy wniosku o wydanie wyroku skazującego i wymierzenie mu określonej kary lub środka karnego bez przeprowadzenia postępowania dowodowego (art. 338a kpk.),
- o prawie (lub obowiązku, jeśli prezes sądu lub sąd tak zarządzi) do wzięcia udziału w posiedzeniu w przedmiocie warunkowego umorzenia postępowania (art. 341 § 1 kpk.),
- że ogłoszenie zarządzenia o wyznaczeniu terminów rozprawy ma skutek równoznaczny z wezwaniem obecnych uczestników postępowania do udziału w rozprawie albo zawiadomieniem o jej terminach (art. 349 § 8 kpk.),
- że oskarżony ma prawo brać udział w rozprawie, zaś obowiązek, gdy przewodniczący lub sąd uzna jego obecność za obowiązkową oraz zawsze w spra-

wach o zbrodnie podczas czynności przedstawienia zarzutów oskarżenia i przesłuchania oskarżonego (art. 374 kpk.),

- o skutkach nieobecności oskarżonego na rozprawie, gdy jego udział w niej jest obowiązkowy (art. 376 i 377 kpk.),
- o możliwości oraz terminie wniesienia wniosku o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku (art. 422 kpk.),
- o tym, że w zależności od wyniku procesu oskarżony może być obciążony kosztami wyznaczenia obrońcy z urzędu.

Oskarżonego należy pouczyć również o prawie wniesienia, w terminie 7 dni od doręczenia mu aktu oskarżenia, pisemnej odpowiedzi na akt oskarżenia (art. 338 § 2 kpk.).

Doręczenie oskarżonemu wezwania na rozprawę albo zawiadomienia o jej terminie powinno zawierać pouczenie (art. 353 § 4 kpk.):

- o tym, że oskarżony ma prawo brać udział w rozprawie, zaś obowiązek, gdy przewodniczący lub sąd uzna jego obecność za obowiązkową oraz zawsze w sprawach o zbrodnie podczas czynności przedstawienia zarzutów oskarżenia i przesłuchania oskarżonego (art. 374 kpk.),
- o skutkach nieobecności oskarżonego na rozprawie, gdy jego udział w niej jest obowiązkowy (art. 376 i 377 kpk.),
- o możliwości oraz terminie wniesienia wniosku o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku (art. 422 kpk.),
- o tym, że w środku odwoławczym nie można podnosić zarzutu nieprzeprowadzenia przez sąd określonego dowodu, jeżeli strona nie składała w tym zakresie wniosku dowodowego, ani też zarzutu przeprowadzenia dowodu pomimo braku wniosku strony w tym przedmiocie lub poza zakresem wniosku (art. 427 § 4 kpk.),
- o tym, że w postępowaniu wszczętym z inicjatywy strony w apelacji nie można podnosić zarzutu niedopuszczenia dowodu z urzędu lub niedostatecznej aktywności sądu w przeprowadzaniu dowodu, ani też zarzutu przeprowadzenia dowodu pomimo braku wniosku strony w tym przedmiocie (art. 447 § 5 kpk.).
- w przypadku zawiadomienia oskarżonego pozbawionego wolności, którego obecność na rozprawie nie jest obowiązkowa, zawrzeć należy ponadto pouczenie o prawie do złożenia wniosku o doprowadzenie go na rozprawę (art. 353 § 3 kpk.).

Po przedstawieniu zarzutów oskarżenia przewodniczący składu orzekającego na podstawie art. 386 § 1 kpk. poucza oskarżonego biorącego udział w rozprawie głównej:

- o prawie składania wyjaśnień, odmowy wyjaśnień lub odpowiedzi na pytania,
- o prawie składania wniosków dowodowych i konsekwencjach nieskorzystania z tego uprawnienia,
- o obowiązku doręczenia wyroku oskarżonemu, chyba że był obecny przy jego ogłoszeniu (art. 100 § 3 kpk.),
- o obowiązku doręczenia postanowienia albo zarządzenia, od którego przysługuje środek odwoławczy, jeśli oskarżony jest uprawniony do wniesienia, oraz o obowiązku doręczenia postanowienia kończącego postępowanie, chyba że oskarżony był obecny przy jego ogłoszeniu (art. 100 § 4 kpk.),
- o skutkach nieobecności oskarżonego na rozprawie, gdy jego udział w niej jest obowiązkowy (art. 376 i 377 kpk.),
- o tym, że niestawiennictwo stron, ich obrońców i pełnomocników nie stoi na przeszkodzie ogłoszeniu wyroku (art. 419 § 1 kpk.),
- o możliwości oraz terminie wniesienia wniosku o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku (art. 422 kpk.).

Dodatkowo przewodniczący poucza oskarżonego po jego przesłuchaniu o prawie zadawania pytań osobom przesłuchiwanym oraz składania wyjaśnień co do każdego dowodu (art. 386 § 2 kpk.).

Przy ogłoszeniu lub doręczeniu wyroku oskarżonego nieposiadającego obrońcy należy ponownie pouczyć, oprócz pouczenia udzielonego na podstawie art. 338 § 1a kpk., o prawie złożenia wniosku o wyznaczenie obrońcy w celu sporządzenia apelacji oraz o możliwości obciążenia wnioskującego kosztami wyznaczenia takiego obrońcy (art. 444 § 3 kpk.).

Nawet jeżeli przepisy kpk. nie przewidują obowiązku informowania uczestników postępowania o ciążyących na nich obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach, mimo to organ prowadzący postępowanie powinien ponadto w miarę potrzeby takiej informacji udzielać (art. 16 § 2 kpk.).

Pokrzywdzonego z kolei należy zawsze pouczyć o możliwości uwzględnienia przez sąd wniosku zgłoszonego przez oskarżonego o wydanie wyroku skazującego, gdy okoliczności popełnienia przestępstwa i wina nie budzą wątpliwości, a cele postępowania zostaną osiągnięte mimo nieprzeprowadzenia rozprawy w całości, chyba że sprzeciwi się temu prokurator lub pokrzywdzony (art. 387 § 2 kpk.).

Krok 4: Diagnoza oskarżonego i ewentualne wnioskowanie o dostęp do akt sprawy

Uwagi dotyczące relacji między diagnozą podejrzanego a wywiadem środowiskowym w postępowaniu przygotowawczym odnoszą się również do diagnozy oskarżonego w postępowaniu sądowym. Nie jest możliwe przeprowadzenie wywiadu środowiskowego przez CSN, jak również nie jest możliwe łączenie diagnozy z takim wywiadem w jedną czynność. Uzupełnienie diagnozy informacjami uzyskanymi z wywiadu środowiskowego, o ile zgodę na to wyraziłby sam zainteresowany oskarżony, byłoby łatwiejsze niż w postępowaniu przygotowawczym, gdyż po pierwsze, akta sprawy sądowej na ogół już zawierałyby taki wywiad przeprowadzony w postępowaniu przygotowawczym, pod warunkiem zajścia przesłanek jego sporządzenia, po drugie zaś dostępu do akt sprawy sądowej, a także akt postępowania przygotowawczego w części, w jakiej nie były przekazane sądowi, na wniosek zainteresowanego podmiotu (w tym przypadku CSN) innego niż strony, obrońcy, pełnomocnicy i przedstawiciele ustawowi udziela na podstawie art. 156 § 1 zd. 2 oraz art. 156 § 1a kpk. prezes sądu. Nie ma więc w postępowaniu sądowym zaostżenia dostępu do akt poprzez wprowadzenie kryterium wyjątkowego wypadku. Należy więc spodziewać się większej otwartości prezesów sądów na udostępnianie wywiadów środowiskowych CSN-om.

Również w postępowaniu sądowym przepisy ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych mają zastosowanie w całej rozciągłości i koniecznym będzie przed rozpoczęciem wywiadu diagnostycznego uzyskanie od każdego oskarżonego pisemnej zgody na przetwarzanie jego danych osobowych. Diagnostę może również przesłuchać sąd na okoliczność informacji, jakich dowiedział się w trakcie prowadzenia wywiadu, zatem przed rozpoczęciem diagnozy należy wyraźnie poinformować o tym oskarżonego.

Krok 5: Rozważenie możliwości mediacji i/lub umorzenia restytucyjnego (pojednawczego)

Przepisy dotyczące mediacji, jak również warunków, jakie spełnić muszą podmioty i osoby, aby mogły zostać wpisane do wykazu prezesa sądu okręgowego, są wspólne dla obu opisywanych etapów procesu karnego. Jedyna różnica to organ kierujący sprawę do mediacji, którym w postępowaniu sądowym jest sąd lub referendarz sądowy. Ponadto w postępowaniu sądowym czas postępowania mediacyjnego wlicza się do czasu trwania postępowania karnego – odwrotnie niż w postępowaniu przygotowawczym.

Potencjalne skutki mediacji zakończonej pozytywnym wynikiem (pojednaniem, naprawieniem szkody i krzywdy) są w obu postępowaniach podobne. Na pewno mediacja na etapie postępowania sądowego nie spowoduje skazania bez rozprawy,

które może nastąpić na wniosek prokuratora, a więc jest już na to za późno. Z kolei w postępowaniu sądowym skorzystanie z dobrodziejstwa umorzenia restytucyjnego na podstawie nowego art. 59a kk. będzie możliwe w przypadku mediacji, do której skierowanie nastąpiło przez sąd lub referendarza sądowego, jedynie gdy postępowanie mediacyjne przeprowadzone i ukończone zostanie przez rozpoczęciem przewodu sądowego w pierwszej instancji, a pokrzywdzony wniesie wniosek o umorzenie postępowania karnego.

Krok 6: Udział reprezentanta CSN w postępowaniu sądowym w charakterze przedstawiciela społecznego

Jedynym spośród proponowanych działań CSN, które może być urzeczywistnione wyłącznie w postępowaniu sądowym, a nie jak w poprzednio opisanych przypadkach zarówno w postępowaniu przygotowawczym, jak i sądowym, jest udział reprezentanta CSN w charakterze przedstawiciela społecznego. Takim właśnie mianem określa reprezentanta organizacji społecznej dopuszczonego do postępowania sądowego kpk. w rozdziale 10.

Przedstawiciel społeczny może zostać dopuszczony przez sąd, jeżeli zachodzi potrzeba ochrony interesu społecznego lub ważnego interesu indywidualnego, objętego zadaniami statutowymi organizacji, która deleguje przedstawiciela, w szczególności w zakresie ochrony wolności i praw człowieka (art. 90 § 1 kpk.). Oznacza to, że przedstawiciel społeczny nie występuje w procesie jako podmiot wspierający określoną stronę (np. oskarżonego lub oskarżyciela), lecz w interesie ogółu (interesie publicznym), a jego działania mogą być zbieżne, sprzeczne lub neutralne wobec stron. Z pewnością z interesem społecznym można utożsamiać interes społeczności lokalnej, z której wywodzą się oskarżony i pokrzywdzony lub w obrębie której doszło do przestępstwa. Z tego punktu widzenia powinno stać się wręcz zasadą dopuszczanie przedstawiciela CSN przez sąd, gdy plan naprawczy zaproponowany na podstawie diagnozy oskarżonego angażuje lub dotyczy społeczności lokalnej.

Kolejnym warunkiem dopuszczenia przedstawiciela organizacji społecznej są odpowiednie zapisy statutu, na podstawie którego działa dana organizacja, konkretyzujące jej cele, zadania i sposoby ich realizacji. Jeśli chodzi o CSN, z pewnością w grę wchodzi takie przykładowe zadania, jak przeciwdziałanie przestępczości, wspieranie pokrzywdzonych, resocjalizacja sprawców przestępstw, działalność w zakresie prowadzenia postępowań mediacyjnych, wsparcie w procesie wykonania kar, środków karnych i obowiązków probacyjnych, aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz wspierania powyższych działań, ochrona wolności i praw człowieka itp.

Przedstawiciel społeczny może zgłosić swój udział w postępowaniu sądowym do momentu rozpoczęcia przewodu sądowego, tj. w okresie pomiędzy wniesieniem do sądu aktu oskarżenia a rozpoczęciem przedstawiania przez oskarżyciela zarzutów

oskarżenia, która to czynność zastępuje od 1 lipca 2015 r. dotychczasowe odczytania aktu oskarżenia. Z brzmienia przepisu wynika, że w grę wchodzi nie tylko pierwsze w całym postępowaniu karnym rozpoczęcie przewodu sądowego, ale również w tzw. postępowaniu ponownym, czyli po uchyleniu wyroku przez sąd odwoławczy i ponownym rozpoznaniu sprawy przez sąd I instancji oraz w postępowaniu odwoławczym. Należy pamiętać, że termin powyższy jest terminem nieprzekraczalnym i nieprzywracalnym.

W zgłoszeniu organizacja społeczna wskazuje przedstawiciela, który ma reprezentować tę organizację, a przedstawiciel przedkłada sądowi pisemne upoważnienie (art. 90 § 2 kpk.). W praktyce niezbędne jest dokonanie trzech czynności. Pierwsza z nich to wydanie aktu desygnacji przez odpowiedni organ organizacji, najczęściej organ wykonawczy lub uchwałodawczo-wykonawczy, niezależnie od nazwy tego organu (typowo jest to zarząd lub rada, jeśli chodzi o organy kolegialne albo prezes, przewodniczący, rzadziej prezydent czy sekretarz generalny) czy sposobu wyłonienia. Ważne jest, aby kompetencja do desygnowania przedstawiciela społecznego przez dany organ wynikała ze statutu, regulaminu, uchwały lub innego aktu określającego system władz danej organizacji. Najczęściej będzie to domniemanie kompetencji przez organ wykonawczy zastrzeżone odpowiednim zapisem statutowym, choć nie jest wykluczone, aby aktu desygnacji dokonał organ *stricto* uchwałodawczy, jak np. walne zebranie, o ile statut nie stanowi katalogu zamkniętego kompetencji takiego organu. Problem może powstać w przypadku organizacji (np. stowarzyszeń lub związków zawodowych), które mają rozbudowaną strukturę wewnętrzną i oprócz władz naczelnych posiadają również oddziały terenowe lub branżowe (niekiedy wyposażone w osobowość prawną) oraz ich władze, jeśli aktu desygnacji do tego samego postępowania karnego dokona więcej niż jeden uprawniony organ (np. zarząd główny i zarząd jednego z oddziałów albo zarządy dwóch lub więcej oddziałów). Ponieważ kpk. nie ogranicza ilości przedstawicieli społecznych wskazanych przez tę samą organizację, jak również ilości organizacji uprawnionych, które mogą oddelegować swojego przedstawiciela do tego samego postępowania, zatem należy uznać za dozwolone dopuszczenie przedstawicieli tej samej organizacji delegowanych przez różne jej organy, zwłaszcza w sytuacji, gdy poszczególne organy tej samej organizacji lub poszczególne organizacje społeczne powołują się na ochronę innego interesu społecznego lub ważnego interesu indywidualnego. Kodeks milczy również w kwestii formalnego powiązania osoby powołanej w charakterze przedstawiciela społecznego z organizacją dokonującą desygnacji, co oznacza, że taka osoba nawet nie musi być członkiem tejże organizacji, choć taka sytuacja ze względu na specyfikę działania przedstawiciela społecznego jest raczej trudna do wyobrażenia.

Akt desygnowania przyjąć powinien formę uchwały w przypadku organu kolegialnego bądź zarządzenia (postanowienia, decyzji) w przypadku organu jednoosobowego z zachowaniem formy pisemnej. Nie ma znaczenia, czy uchwała będzie sta-

nowić odrębny dokument, czy też zostanie zapisana w protokole obrad, w każdym jednak przypadku odpowiedni dokument z podpisami uprawnionych statutowo osób powinien zostać przedstawiony sądowi. Z aktu desygnowania powinny wyraźnie wynikać personalia przedstawiciela społecznego. Teoretycznie można sobie wyobrazić w przypadku organu jednoosobowego ustny akt desygnacji (jeżeli nie wyklucza tego statut organizacji lub inny tego typu akt), jednak stosowne oświadczenie połączone ze zgłoszeniem przedstawiciela społecznego dokonane musiałyby być na rozprawie lub posiedzeniu sądu przez uprawniony organ organizacji i wciągnięte do protokołu.

Typowo zgłoszenie przedstawiciela powinno nastąpić w formie pisemnej z zachowaniem elementów pisma procesowego określonych w art. 119 § 1 kpk., żaden jednak przepis kpk. nie wyklucza zgłoszenia ustnego pod warunkiem, że dokona tego osoba statutowo uprawniona na rozprawie lub na posiedzeniu przed rozprawą i czynność ta zostanie zaprotokołowana. Podobnie jak akt desygnacji, zgłoszenie przedstawiciela społecznego również powinno zawierać wskazanie konkretnej osoby (art. 90 § 2 kpk.).

Trzecim dokumentem stanowiącym warunek *sine qua non* dopuszczenia przedstawiciela społecznego do działania, dla którego art. 90 § 2 kpk. zastrzega wyłączanie formę pisemną, jest upoważnienie wystawione przez odpowiedni organ (osobę uprawnioną) organizacji społecznej i przedkładane sądowi przez desygnowanego przedstawiciela społecznego. Przepisy kpk. nie ograniczają kręgu osób, które mogą być desygnowane przez daną organizację jedynie do jej członków, a tym bardziej do osób wchodzących w skład jej organów.

Przedstawiciel społeczny może zostać w dowolnym momencie wymieniony na innego przez desygnującą go organizację lub zupełnie wycofany z postępowania. Nie może tego jednak uczynić sam sąd z własnej inicjatywy.

Na podstawie art. 91 kpk. dopuszczony do udziału w postępowaniu sądowym przedstawiciel organizacji społecznej może uczestniczyć w rozprawie, wypowiadać się i składać oświadczenia na piśmie. *A contrario* nie może brać udziału w innych czynnościach niż rozprawa, a więc w posiedzeniu czy czynnościach poza budynkiem sądu sprawowanym przez sędziego delegowanego. Jak każdy podmiot uprawniony, przedstawiciel społeczny powinien zostać zawiadomiony o terminie rozprawy, zaś jeśli sąd postanowił o niejawności rozprawy, przedstawiciel może zostać wskazany przez strony jako tzw. mąż zaufania i pozostać na sali rozpraw (art. 361 § 1 kpk.), chyba że zachodzi obawa ujawnienia informacji niejawnych o klauzuli tajności „tajne” lub „ściśle tajne” (§ 2). Dostęp do akt sprawy sądowej możliwy jest za zgodą prezesa sądu na podstawie art. 156 § 1 zd. 2 kpk. Zasady powyższe stosuje się również na rozprawie odwoławczej.

Prawo wypowiedania się przez przedstawiciela społecznego może być realizowane jedynie na rozprawie, skoro nie może on brać osobistego udziału w innych

czynnościach. Nie może również wnosić wniosków dowodowych ani środków zażalenia. Z kolei prawo do wypowiedzi jest poszerzone o możliwość udziału w fazie głosów stron, zależne jest ono jednak od uznania przewodniczącego składu, który w razie potrzeby może udzielić głosu przedstawicielowi społecznemu przed przemówieniem obrońcy i oskarżonego (art. 406 § 1 kpk.).

Trzecie z przewidzianych w art. 91 kpk. uprawnień, tj. prawo składania oświadczeń na piśmie, może być realizowane w całym postępowaniu sądowym (także poza rozprawą) od momentu dopuszczenia przedstawiciela do tego postępowania. Jak się wydaje, odpowiednie pisemne oświadczenie może być złożone również w związku z posiedzeniem sądu. Kodeks postępowania karnego nie ogranicza ani nie narzuca zawartości treściowej takich oświadczeń, dlatego w uprawnieniu tym należy upatrywać szansy CSN na przekazanie sądowi wyników diagnozy oskarżonego, ewentualnego planu naprawczego oraz sugestii (propozycji) co do możliwych do zastosowania wobec oskarżonego środków.